REGIONAL KULTURARVSSTRATEGI 2021–2026

Västmanlands län

Innehållsförteckning

Förord **5**

Kulturarvsstrategi i Västmanlands län 2021–2026 ..... **6**
Inledning 6
Varför är kulturarvet viktigt? 6
Utgångspunkter för strategin 7
Vision för kulturarvsarbetet i Västmanland 8
Övergripande målsättning 8
Syftet med strategin 8
Förväntade effekter 8
Definitioner 8
Aktörer 9

Målen för kulturarvsarbetet i länet **11**
Mål 1: Kulturarvet används som en resurs för hållbar utveckling i länet 11
Mål 2: Kulturarvet i länet är tillgängligt och skapar delaktighet 12
Mål 3: Länets kulturarvsarbete präglas av stärkt samverkan och kompetens 14
Uppföljning 14

Bilagor **15**
Bilaga 1. Västmanlands läns kulturmiljöprofil 16
Bilaga 2. Ansvar, roller och deltagande aktörer 18
Bilaga 3. Genomförandeplan för den regionala kulturarvsstrategin 20

Foto: Sara Bäckman,
Västmanlands läns museum

Foto: Lasse Fredriksson

Förord

Västmanland är ett län med en lång, spännande och rikt nyanserad historia och har därför också ett rikt kulturarv värt att bevara, använda och utveckla. Kulturarvet omfattar mycket, till det räknas både materiella och immateriella spår efter människor. Kulturarvet i Västmanland består bland annat av traditioner, språk, berättelser, konstverk, kulturmiljöer, arkivmaterial och andra historiska lämningar. Länet beskrivs ibland som ”ett Sverige i miniatyr”. Här finns mångskiftande fornlämningsmiljöer som visar att människor levt och verkat i området alltsedan stenåldern och i Bergslagen stod den svenska industrins vagga tack vare naturens rika resurser av malm, skog och vattenkraft. Här levde människorna som bidrog till länets utveckling och på olika sätt lämnade spår efter sig. Ett kulturarv i form av bland annat berättelser, traditioner och historiska lämningar har stor betydelse för människors identitet.

Ett brett kulturarvsarbete är viktigt för den sociala hållbarheten, för utvecklingen av ett demokratiskt samhälle och har därmed en avgörande roll i arbetet för hållbar samhällsutveckling. Ett stärkt regionalt kulturarvsarbete bidrar till en hållbar utveckling av Västmanland, där Agenda 2030 och de nationella kulturmiljömålen utgör viktiga utgångspunkter.

Vi har ett ansvar tillsammans med alla som bor, besöker och verkar i länet att bevara och utveckla länets kulturarv. För att stärka detta arbete och vår samverkan har vi aktörer i länet tillsammans tagit fram en kulturarvsstrategi i Västmanlands län för 2021–2026. Strategin innehåller tre delar. Den första är en inledning där bakgrund, vision och syfte beskrivs. I den andra delen beskrivs målen för kulturarvsstrategin och i den tredje uppföljningen av strategin.

Strategin är tänkt att fungera som ett stöd i arbetet för att främja den gemensamma visionen ett *Kulturarv för alla i Västmanland*.

Denna strategi har antagits av Region Västmanland och Länsstyrelsen i Västmanlands län i maj 2021.

För Region Västmanland
Agne Furingsten
Ordförande i Kultur- och folkbildningsnämnden

För Länsstyrelsen i Västmanlands län
Stefan Renlund
T.f. avdelningschef Avdelningen för samhällsbyggnad

Kulturarvsstrategi i Västmanlands län 2021–2026

Inledning

Den regionala kulturarvsstrategin är framtagen i bred samverkan mellan kulturarvsaktörer i Västmanland. Med utgångspunkt i fem tematiska workshops har grunden till strategin tagits fram, kompletterad med insatser från en tillsatt arbetsgrupp. Deltagarna i arbetet representerar bland annat ideella föreningar, kommuner, Länsstyrelsen i Västmanlands län, museer och Region Västmanland. Kulturarvsstrategin gäller under perioden 2021–2026, med möjlighet till revidering. Insatserna som föreslås har olika genomförandetider, på kort och lång sikt.

Varför är kulturarvet viktigt?

Ett kulturarv som bevaras, används och utvecklas har på många sätt en viktig roll i arbetet för hållbar samhällsutveckling.

- Alla människor har rätt att få tillgång till och delta i kulturarvet oavsett etnicitet, kön, sexuell läggning, ålder, funktionsnedsättning, religion eller annan trosuppfattning. Ett mångfacetterat kulturarvsarbete är viktigt för den sociala hållbarheten och en demokratisk samhällsutveckling.
- Kulturarvet är en viktig del av människors historia och identitet. Därigenom kan kulturarvet bidra till att skapa gemenskap och ge förståelse för nya perspektiv. Möten mellan olika gruppers kulturarv kan vara en kraft för integration och mångfald.
- Kulturmiljöarbetet bidrar till en ekologiskt hållbar samhällsutveckling genom återanvändning samt hushållning med material, råvaror och energi. Återbruk av äldre bebyggelse fungerar som ett klimatsmart komplement till nybyggnation då renovering av befintliga byggnader kräver mindre energi än nybyggnation.

Figur 1. De 17 globala hållbarhetsmålen

- Bevarandet av odlingslandskapets historiska landskapselement som till exempel stenmurar, alléer och gärdsgårdar ger förutsättningar för en större biologisk mångfald genom att bibehålla livsmiljöer för vilda djur och växter.
- Den regionala besöksnäringen har ofta en stor potential i att lyfta fram kulturarvet i sin marknadsföring.

”Ett mångfacetterat kulturarvsarbete är viktigt för den sociala hållbarheten och en demokratisk samhällsutveckling.”

Intressanta kulturmiljöer medför en i många fall blomstrande besöksnäring. Kulturhistoriska besöksmål är ofta en viktig resurs för den ekonomiska utvecklingen och näringslivet.

Utgångspunkter för strategin

Viktiga utgångspunkter för länets kulturarvstrategi är hållbarhetsmålen för Agenda 2030, de nationella kulturpolitiska målen, de nationella kulturmiljömålen och Riksantikvarieämbetets Vision Kulturmiljö 2030.

Andra regionala planer och strategier som kulturarvs-strategin knyter an till och som har betydelse för verksamhetens inriktning samt möjligheter till samfinansiering är till exempel den regionala utvecklingsstrategin (RUS), de friluftslivspolitiska målen, Landsbygdsprogrammet och den regionala kulturplanen. Kulturplanen och kulturarvsstrategin fungerar som understrategier till RUS.

Figur 2. Illustration sammanhang strategier

Vision för kulturarvsarbetet i Västmanland

Kulturarv för alla i Västmanland.

Övergripande målsättning

I samverkan regionalt dokumenterar, värnar, bevarar och utvecklar vi länets kulturarv.

Syftet med strategin

Målsättningen med strategin är att i bred samverkan mellan regionala kulturarvsaktörer identifiera ett antal för länet värdefulla fokusområden för kulturarvsarbetet och hur vi tillsammans kan arbeta strategiskt för att nå resultat inom dessa. I strategin finns formulerade mål för varje fokusområde.

Förväntade effekter

- fler perspektiv av den västmanländska historien synliggörs och tillgängliggörs ännu mer,
- större delaktighet och möjlighet att ta ansvar för kulturarvet,
- kulturmiljöer lyfts fram och beaktas i samhällsbyggnadsprocessen,
- kulturarvet ses som en resurs för näringslivets och samhällets utveckling,
- ett urval av länets kulturmiljöer utvecklas till attraktiva och kvalitativa besöksmål,
- kunskap om traditionella hantverkskunskaper förmedlas för att säkra att de bevaras,
- barn och ungas tillgång till kulturarvet ökar,
- ökade förutsättningar för en långsiktig förvaltning av kulturmiljöerna.

Definitioner

Kulturarv
Kulturarv omfattar materiella och immateriella uttryck som människor har skapat. Kulturarv omfattar exempelvis traditioner, språk, berättelser, konstverk, kulturmiljöer, arkivmaterial och andra historiska lämningar. Synen på vad kulturarv är förändras och omformuleras ständigt. Varje tid och generation bildar sin egen uppfattning om kulturarvets innehåll och hur det värderas.

Kulturmiljö
Den av människan påverkade fysiska miljön. En kulturmiljö kan omfatta alltifrån en enskild byggnad till stora landskapsrum. Kulturmiljön är en del av kulturarvet.

Kulturarvsarbete
Den verksamhet som utförs av aktörer inom kulturarvsområdet med syfte att bevara, använda, utveckla och sprida kunskap om kulturarvet.

Kulturpolitik
”Kulturpolitik handlar om att främja ett levande och oberoende kulturliv. Området omfattar kulturskaparnas villkor och människors tillgång till kultur i alla dess former samt hur kulturarvet ska bevaras, användas och utvecklas” (www.regeringen.se/regeringens-politik/kultur/)

Aktörer

Arbetet med kulturarvsfrågorna utgår från den kulturpolitiska inriktning som beslutas av riksdag och regering. På nationell nivå har Riksantikvarieämbetet ett övergripande ansvar för kulturarvs- och kulturmiljöarbetet i hela landet. Länsstyrelsen och Region Västmanland ansvarar för kulturarvsfrågorna på regional nivå. Länsstyrelsen har ett regionalt tillsynsansvar och sektorsansvar för kulturmiljön. Länsstyrelsen samverkar inom flera sakintressen i hela samhällsbyggnadsprocessen för att lyfta kulturarvsfrågorna och för att visa på den resurs som länets kulturmiljöer kan vara för arbetet med att utveckla ett hållbart Västmanland. Inom Region Västmanland är kulturarvsfrågorna en del av den regionala kulturverksamheten vars utgångspunkt är den regionala kulturplanen. Länets rika kulturarv och värdefulla natur- och kulturmiljöer är samtidigt en viktig resurs för besöksnäring och näringsliv.

En stor del av kulturarvsarbetet inom Regionen bedrivs av Västmanlands läns museum. Museets uppdrag är ”att fördjupa kunskapen om mångfalden i det västmanländska kulturarvet och väcka opinion, öka insikten om det förflutna och berika perspektiven på samtiden och framtiden”. På lokal nivå bedriver kommunerna ett omfattande arbete för kulturarvet och kulturmiljöerna då de har en central roll i samhällsbyggnadsprocessen. Den kommunala verksamheten rymmer en mängd olika insatser som på olika sätt påverkar kulturarvet och kulturmiljön. Ett brett kulturarvsarbete bedrivs också på den lokala nivån av museer, ideella föreningar, entreprenörer och andra ägare av kulturmiljöer. Svenska kyrkans församlingar och pastorat samt andra trossamfund bedriver omfattande arbete med att bevara och tillgängliggöra materiella och immateriella kulturvärden i länet.

Figur 3. Illustration över aktörer

Foto: Ekomuseum Bergslagen

Målen för kulturarvsarbetet i länet

Mål 1: Kulturarvet används som en resurs för hållbar utveckling i länet

Målbilder:
- breddad syn på kulturhistorien
- hållbar utveckling av kulturmiljöer

Bredda synen på kulturhistorien

För att kulturarvet ska kunna vara en viktig del av social hållbarhet och kunna bidra till en god livsmiljö behöver kulturarvet vara angeläget för alla. Fler perspektiv, berättelser, tidsepoker, minoritetsgrupper och andra olika samhällsgrupper behöver synliggöras i kulturarvet och hur det skildras. Den kunskap som finns om länets historia och som används i kulturarvsarbetet behöver uppdateras, utvecklas och förmedlas. Exempelvis har kvinnors och barns berättelser hamnat i skymundan i kulturhistorien. Berättelser om mäns arbete i gruv-verkstads- och skogsindustrin i länet har satt synliga avtryck och har, fram till idag, präglat kulturarvet. Kvinnors och barns erfarenheter med exempelvis matlagning, hantverk, sömnad, djurhållning med mera och även kvinnors yrkesarbete har delvis osynliggjorts och behöver återberättas i större utsträckning.

Västmanlands läns kulturmiljöprofil (se bilaga 1) kan användas som utgångspunkt och stöd i arbetet med att synliggöra viktiga delar och ge en bredd av perspektiv inom länets kulturhistoria.

Hållbar utveckling av kulturmiljöer

Att använda våra fysiska resurser på ett klokt sätt har inom kulturarvsarbetet blivit en allt viktigare fråga utifrån ett hållbarhetsperspektiv. Inom många kulturmiljöer finns stor potential till återbruk för nya verksamheter. För att ännu tydligare se möjligheterna med kulturmiljön som en resurs är det angeläget att sprida och förankra kulturarvsfrågorna i samhällsbyggnadsprocessen. Målet är inte att förhindra förändringar utan istället styra i konstruktiv riktning där nya krav och kulturmiljövärden möts på lika villkor.

Hållbar utveckling är en utgångspunkt i kulturarvsarbetet genom till exempel byggnadsvård där varsamhet genom att bevara, återanvända och spara är grundläggande. I arbetet med att bevara, använda och utveckla kulturmiljöer finns nya utmaningar kring att anpassa förvaltningen utifrån nya behov i takt med pågående och kommande klimatförändringar. Nya förhållningssätt behövs i kulturarvsarbetet som en del i samhällsbyggnads-processen för att kulturmiljöer ska kunna bevaras långsiktigt. De klimatanpassningar som genomförs i form av till exempel fönsterbyten, anläggande av solpanel med mera i kulturmiljöer bör göras med beaktande av de kulturhistoriska värden som finns.

Insatser för att kulturarvet ska användas som en resurs för hållbar utveckling i länet

- genomföra pilotprojekt för att utveckla metoder och samverkansmodeller till exempel kring normkritiska berättelser som synliggör och ifrågasätter för att vidga synen av kulturarvet. Tänka brett för att få med det långsiktiga perspektivet och andra tvärperspektiv,
- i samverkan med länets kommuner ta fram en checklista för kulturmiljöfrågor i samhällsbyggnadsprocessen,
- bilda en gemensam plattform för kulturmiljö/kulturarv, traditionella hantverkskunskaper, besöksnäring, kulturella och kreativa näringar och näringslivs-utveckling, för att bidra till utvecklingen av kulturhistoriska platser och upplevelser.

Mål 2: Kulturarvet i länet är tillgängligt och skapar delaktighet

Målbilder:
- fysisk tillgänglighet
- kommunikation om kulturarvet
- delaktighet

Fysisk tillgänglighet

Att kulturarvet är tillgängligt för alla är en av grundstenarna i de nationella målen för kulturarvsarbetet. En insats som flera aktörer efterfrågar är att öka den fysiska tillgängligheten till länets kulturmiljöer såsom museer, byggnadsminnen och fornlämningsmiljöer. Det saknas en helhetssyn på de besöksvärda miljöerna som omfattar allt från parkeringsplatser, skyltning och att röra sig på anläggningen eller i området. I tillgänglighetsarbetet är det samtidigt viktigt att tänka på att besökare har olika förutsättningar som ålder, språk, utbildning och andra funktionsskillnader och att det måste finnas en bredd av lösningar för att tillgängliggöra platser. Ibland kan ökad tillgänglighet till och ökad användning av kulturarvet också medföra risker för mer slitage och skadegörelse på kulturarvet. Därför behöver även säkerhetsaspekter vägas in i arbetet med tillgänglighetsfrågor.

Kommunikation om kulturarvet

Information och kunskap är en viktig förutsättning för att aktivt kunna delta i kulturarvsarbetet. När ny kunskap och information kommuniceras till allmänheten och andra grupper ska det göras med en grund i förståelse av målgruppernas behov och förutsättningar och med omtanke om kvalitet och form. Vi bör se till att på ett smart och kostnadseffektivt sätt nyttja den digitala teknik som finns på området. I länet finns redan etablerade kanaler såsom till exempel webbplatsen Kulturarv Västmanland och Naturkartan, vilka både kan nyttjas bättre för kommunikation om kulturarvet. För många är stora kanaler som Google och Wikipedia självklara ingångar för en vidare färd ut till kulturarvet. Här finns behov av att sätta Västmanland på den digitala kartan. De digitala kanalerna kan också användas för att på olika sätt tillgängliggöra miljöer som inte går att fysiskt tillgängliggöra till exempel genom ljud, bild eller film.

Foto: Ekomuseum Bergslagen

Det digitala materialet kan utformas för att passa olika målgrupper, exempelvis utifrån ålder och språk. Lättläst svenska, blindskrift/Braille och audiovisuella hjälpmedel är exempel på metoder som kan användas för att materialet ska bli tillgängligt för fler.

Delaktighet

En fortsatt hållbar förvaltning av kulturarvet ställer krav på att aktörerna skapar förutsättningar för delaktighet. Detta sker bland annat genom en öppen och rättssäker hantering av beslutsprocesser där berörda involveras tidigt i processen. Av vikt är här att det finns en samverkan mellan aktörerna där dessas roller och ansvar är tydligt definierade.

Insatser för att tillgängliggöra kulturarvet och skapa delaktighet

- utveckla "Kulturarv Västmanland" www.kulturarvvastmanland.se,
- utveckla formerna för medborgardialoger för att bli mer inkluderande och involvera exempelvis barn och ungdomar, människor med funktionsvariationer, minoritetsbefolkning, utrikesfödda med flera, som historiskt inte har deltagit i större utsträckning i invånardialoger som handlat om kulturarvsfrågor,
- genomföra utbildningsinsatser om fysiskt tillgängliggörande,
- verka för digitalisering och tillgängliggörande av information och material om det västmanländska kulturarvet,
- utveckla Länsstyrelsen årliga informationsträff med byggnadsminnesägare i länet,
- genomföra kulturvaneundersökningar, kopplade till åtgärd i kulturplanen, vilken kan kompletteras med specificerade frågeställningar kring kulturmiljö och kulturarv,
- genomföra en årlig kulturvandring för att synliggöra det västmanländska kulturarvet ännu mer.

"En fortsatt hållbar förvaltning av kulturarvet ställer krav på att aktörerna skapar förutsättningar för delaktighet."

Mål 3: Länets kulturarvsarbete präglas av stärkt samverkan och kompetens

Målbilder:
- resurser, kompetens och samordning
- nätverk, samverkan och erfarenhetsutbyte

Resurser, kompetens och samordning

För att förstärka kulturarvsarbetet i länet och därmed skapa förutsättningar för en bättre måluppfyllelse gällande verksamheten, finns behov av att utveckla och samordna kompetens och resurser i länet. Samverkan behöver stärkas på olika nivåer, både mellan olika kulturarvsaktörer samt mellan kulturarvsaktörerna och andra parter som kan dra nytta av varandra med kulturarvet som utgångspunkt. För att stärka kulturarvets betydelse för samhällsutvecklingen behöver vi utveckla samverkan och kunskapsutbytet med näringslivet, inklusive besöksnäringen och högskola/universitet och den forskning som här bedrivs.

För att göra kulturarv och kulturmiljö angeläget för alla är även skolorna en viktig samarbetspartner. Samverkan med skolan kan stärka medvetenheten om kulturarvets betydelse för frågor om social hållbarhet och god livsmiljö.

”Samverkan med skolan kan stärka medvetenheten om kulturarvets betydelse för frågor om social hållbarhet och god livsmiljö.”

Kulturmiljöerna är många gånger värdefulla besöksmål runt om i länet. För att förmedla kunskap om dessa och utveckla en verksamhet med utgångspunkt i kulturarvet, är guidningar ett viktigt instrument. Det finns i dagsläget få guider på kulturarvsområdet.

Tillgången till antikvarisk kompetens i länets kommuner är begränsad samtidigt som kommunerna har behov av antikvariskt stöd i samhällsbyggnadsprocessen.

En förutsättning för att kunna bevara, använda och utveckla länets kulturarv är att det finns tillgång till ekonomiska medel. I länet är det möjligt att söka bidrag till vård, investeringar och utveckling av kulturarvet från flera olika håll. Bidragsmedlen kan ofta kombineras. Det saknas en överblick över vilka medel som finns att söka och var.

Nätverk, samverkan och erfarenhetsutbyte

I arbetet med att ta fram kulturarvsstrategin har flera möten hållits mellan många av länets kulturarvsaktörer. Arbetsprocessen har i sig lett till utökad samverkan och erfarenhetsutbyte inom kulturarvsarbetet. I nästa led gäller det att hitta former för fortsatt samarbete och diskussioner. En gemensam plattform behövs för att upprätthålla och utveckla det nätverksarbete som har påbörjats.

Insatser för att stärka samverkan och kompetensen i kulturarvsarbetet

- utveckla ett regionalt nätverk för kulturarvsfrågor genom ett årligt arrangemang som Länsstyrelsen ansvarar för,
- främja tillgången till aktuella kunskapsunderlag för kommunernas kulturmiljöarbete genom bland annat framtagande av kulturmiljöprogram, som stöd till både samhällsplanering och för förvaltning av kulturmiljöer,
- gemensam kompetenssatsning och samordning av guider genom bland annat utbildningsinsatser,
- utveckla samarbetet med skolorna genom en årlig träff med ansvarig skolpersonal,
- stärka samverkan kring de kulturella och kreativa näringarna, liksom med andra besöksnäringsföretag,
- samordna och stärka kompetensen i kulturarvsfrågor i kommunerna och föreningar genom bland annat utbildningsinsatser för ökad plan- och bygglagskompetens,
- informera om kulturarvsprojekt via Kulturarv Västmanland för möjligt kontaktutbyte,
- samordning och stöd kring finansiering av kulturmiljövårds och/eller kulturarvsprojekt genom att sammanställa och informera om olika finansieringsmöjligheter.

Insatserna förtydligas i den bilagda genomförandeplanen.

Uppföljning

För att säkerställa att kulturarvsstrategin leder till önskade resultat behövs uppföljning och utvärdering av kulturarvsarbetet. Främst är uppföljningsarbetet upp till varje enskild aktör som arbetar med kulturarvsstrategin.

Uppföljningsarbetet görs uppdelat på kort och lång sikt för att utvärdera:
- har planerade aktiviteter genomförts?
- har långsiktiga mål uppnåtts?

En gemensam uppföljning ska göras inför revidering av strategin. Länsstyrelsen och Region Västmanland ansvarar för den uppföljningen. Ytterligare gemensam uppföljning bör ske innan kulturarvsstrategins giltighetstid går ut.

En genomförandeplan för att underlätta uppföljning av specifika insatser ligger som bilaga till kulturarvsstrategin.

Foto: Eva Timm, foto från Västmanlands museums fotosamling

Bilagor

1. Västmanlands läns kulturmiljöprofil
2. Ansvar, roller och deltagande aktörer
3. Genomförandeplan för den regionala kulturarvsstrategin

Bilaga 1.

Västmanlands läns kulturmiljöprofil

Västmanland – ett Sverige i miniatyr

Länet har en lång och mångfacetterad historia och har bl.a. beskrivits som ”ett Sverige i miniatyr” och ”ett koncentrat av Sverige”. Västmanlands län är ett övergångsland mellan det mellansvenska låglandet och bergslagens skogsområde. Malmförekomsterna, åsarna, ådalarna och den blandade naturen har haft avgörande betydelse för länets kulturhistoriska utveckling. Länet kan indelas i fyra kulturhistoriska områden: Mälar- och Hjälmarbygden med storgodsen, slättbygden med äldre jordbruksbebyggelse, skogsbygden norr om denna och bergslagsbygden i länets nordvästra del. De geografiska skillnaderna inom länet har medfört olika förutsättningar för jordbruk. Mälarområdet med bördiga jordar har gett relativt stora gårdar medan den norra delen har resulterat i mer småskaliga och diversifierade lantbruk, ofta starkt kopplade till bergsbruket.

De rika och mångfasetterade fornlämningsmiljöerna i länet visar att människor levt och verkat i området alltsedan stenåldern. Här finns storslagna lämningar såsom bronsåldersbygden i Björksta utanför Västerås med sina talrika figurmålningar. Anundshög - Sveriges största gravhög med omgivande järnåldersbygd med skeppsättningar, kvinnliga båtgravar och boplatser utgör spår av ett rikt och välorganiserat förhistoriskt samhälle. Här passerar också den medeltida Eriksgatan förbi. Under tidig medeltid inleddes kristnandet av Västmanland, vilket länets runstenar fortfarande berättar om. Ett stort antal av länets kyrkor har också medeltida ursprung. Små medeltida stenkyrkor som har byggts till och justerats efter behov. I Västerås grundades ett dominikanerkloster på 1200-talet. Kyrkan var vid denna tid en stark samlande kraft i samhället, såväl andligt som ekonomiskt. I samband med reformationen upphörde klosterväsendet. Trots reformationen fortsatte kyrkan att ha en central roll i samhället i uppfostrande och lärande syfte. Kring de centralt placerade kyrkorna växte byar och städer fram. I dessa sockencentrum samlades kyrkan, skolan och annan samhällelig service.

Västmanlands läns strategiska läge med närhet till naturtillgångarna i Bergslagen och de goda kommunikationerna i form av åsar, vattendrag, och de stora sjöarna Mälaren och Hjälmaren bidrog till att stadsbildningar kom till stånd. Till exempel etablerades Arboga, Norberg, Köping och Västerås under medeltiden. Järnet, kyrkan, handel och borgerskap var viktiga komponenter i stadsbildningen i länet. Men stadsbildningen hör också ihop med kungamakten som kontrollerade skatteuppbörden och därför strävade efter att organisera handel och hantverk genom lagar och regelverk.

I Bergslagen stod den svenska industrins vagga som byggde på vad naturen gav: malm, skog och vattenkraft. Bergsbruket och järnhanteringen har betytt mycket

Foto: Ylva Granath, Länsstyrelsen.

för länets industrihistoriska utveckling. I Röda jorden, Riddarhyttan, finns de hittills äldsta kända resterna av järnframställning i Bergslagen. Järnframställningen i området påbörjades redan under 400-talet f. Kr. Under medeltiden var det fristående bergsmän som bedrev bergsbruk, oftast vid sidan av jord- och skogsbruk. Bergsmännen kom successivt att ersättas av välbemedlade brukspatroner, ofta från den burgna borgarklassen. För att utveckla brukens järnhantering och produktion inhämtades expertkunskap från andra europeiska länder. De moderna högproduktiva bruken blev dominerande. Bruken kom ofta att ingå i stora stål- och skogsföretag med gruvor, järnverk, skogsbruk, lantbruk, vattenkraft och anslutning till järnväg. Bruket blev en företagsort med en dominerande arbetsgivare och byggherre. I Sala var det istället silver som bröts ur Salberget och här återfinns Sala silvergruva. Gruvdriften inleddes senast under 1500-talet och pågick fram till 1908.

Industrialiseringen hade inte varit möjlig om det inte funnits möjligheter att försörja de människor som arbetade inom bergsbruket. Industrialismens genombrott i landet under 1800-talets senare hälft påverkade samhället i stor utsträckning. Många flyttade från landsbygden till städerna som ökade i storlek. Arbetarna med sina familjer behövde bostäder i närheten av sina arbetsplatser. I det starkt förändrade samhället under 1800-talet fick folkrörelser såsom nykterhetsrörelsen, arbetarrörelsen och frikyrkorörelserna stor betydelse för människors sociala gemenskap. Detta resulterade efter hand i en omfattande byggnadsverksamhet av såväl ordenshus som frikyrkor. I samband med industrialiseringen växte det moderna Sverige och välfärdssamhället fram. Kvinnorna började lönearbeta i allt större grad vilket medförde ökade krav på samhällsservice i form av exempelvis barn- och äldreomsorg. Denna tid är av stor betydelse för länets framväxt och har gett upphov till många offentliga moderna kulturmiljöer i form av kommunalhus, folketshus och parker, skolor samt sport- och simhallar.

Den expanderande industrin hade under efterkrigstiden stort behov av arbetskraft som rekryterades från utlandet, framför allt från Finland men även från Italien, från det forna Jugoslavien och andra områden. Det är inget nytt för Västmanlands län som har en lång historia av öppenhet mot omvärlden. Redan de medeltida städerna hade exempelvis ett stort inslag av tyska invånare. Människor som kommit till länet har haft med sig sina erfarenheter, språk och traditioner som lämnat spår i den fysiska miljön.

Den regionala kulturmiljöprofilen är ursprungligen framtagen av Länsstyrelsen i Västmanland i samband med arbetet med länets byggnadsminnesstrategi år 2010. Den har därefter reviderats, bland annat i samband med arbetet med den här Kulturarvsstrategin.

Bilaga 2.

Ansvar, roller och deltagande aktörer

Ansvar och roller

I kulturmiljölagens portalparagraf står att ansvaret för kulturmiljön delas av alla, därför är det viktigt att kulturmiljöansvaret också blir en angelägenhet för alla invånare i Västmanlands län, till exempel via en mängd olika aktörer som i sin dagliga verksamhet bidrar till kulturarvs- och kulturmiljöarbetet. Vilka är dessa aktörer i Västmanland och hur ser deras olika roller och ansvar ut?

Arbetet med kulturarvsfrågorna utgår från den kulturpolitiska inriktning som beslutas av riksdag och regering. Ansvaret för de kulturpolitiska frågorna ligger hos Kulturdepartementet. På nationell nivå är det Riksantikvarieämbetet som har ett övergripande ansvar för kulturarvs- och kulturmiljöarbetet i hela landet samt för att utveckla samverkan med andra myndigheter och aktörer. Riksantikvarieämbetet ska följa det regionala kulturmiljöarbetet samt stödja länsstyrelserna och de regionala museerna. Statens kulturråd ansvarar nationellt för kulturpolitiska mål och kultursamverkansmodellen.

Länsstyrelsen och Region Västmanland ansvarar för kulturarvsfrågorna på regional nivå. Länsstyrelsen har ett regionalt tillsynsansvar och sektorsansvar för kulturmiljön. Det innebär bland annat att Länsstyrelsen prövar ärenden enligt kulturmiljölagen gällande fornlämningar, kyrkor och byggnadsminnen. Länsstyrelsen samverkar inom ett flertal sakintressen i hela samhällsbyggnadsprocessen, för att lyfta kulturarvsfrågorna och för att visa på den resurs länets kulturmiljöer kan vara för arbetet med att utveckla ett hållbart Västmanland. Länsstyrelsen fördelar också kulturmiljövårdsanslaget till förvaltning av värdefulla kulturmiljöer. Anslaget används till en mängd olika insatser som byggnadsvård, fornvård, arkeologiska undersökningar, informationsinsatser och tillgängliggörande av länets kulturmiljöer. Som stöd för kommunernas planering arbetar Länsstyrelsen med att ta fram förbättrade kunskapsunderlag för länets kulturmiljöer. Tillsammans med fastighetsägarna förvaltar Länsstyrelsen länets enda statliga kulturreservat Bråfors bergsmansby.

Inom Region Västmanland är kulturarvsfrågorna en del av den regionala kulturverksamheten vars utgångspunkt är den regionala kulturplanen. Länets rika kulturarv och värdefulla natur- och kulturmiljöer utgör samtidigt en viktig resurs för turistnäringen och närningslivet. Att återanvända kulturmiljöer för nya verksamheter eller att vidareutveckla dem för turistnäring bidrar samtidigt till regional utveckling och tillväxt. Inom Region Västmanland arbetar Västmanland Turism för att stödja utvecklingen av en hållbar turistnäring. Det regionala utvecklingsansvaret inklusive näringslivsfrågor ligger också hos Region Västmanland. Här är den regionala utvecklingsstrategin en viktig utgångspunkt. Region Västmanland ansvarar för denna strategi.

En stor del av kulturarvsarbetet inom Region Västmanland bedrivs av Västmanlands läns museum. Museets uppdrag är ”att fördjupa kunskapen om mångfalden i det västmanländska kulturarvet och väcka opinion, öka insikten om det förflutna och berika perspektiven på samtiden och framtiden”. Med människan i centrum ska länsmuseet främja kunskap, kulturupplevelser och fri åsiktsbildning. Västmanlands läns museum arbetar med kulturarv och kulturmiljöfrågor inom en rad områden som till exempel utställningsverksamhet, pedagogisk verksamhet och uppdragsverksamhet. Inom ramen för museets uppdrag som regional aktör arbetar Västmanlands läns museum med kunskapsuppbyggnad bland annat avseende förnyade kunskapsunderlag för kulturmiljöerna i flera av länets kommuner samt utforskar olika möjligheter till digital förmedling och engagemang i kulturarvsfrågor.

På lokal nivå bedriver kommunerna ett omfattande arbete för kulturarvet och kulturmiljöerna då de har en central roll i samhällsbyggnadsprocessen. Den kommunala verksamheten rymmer en mängd olika insatser som på olika sätt påverkar kulturarvet och kulturmiljön som till exempel plan- och bygglovsfrågor, besöksnäring, förvaltning av kommunalägda fastigheter, fornvårdsinsatser, kommunala museer, skola och utbildning, fritids- och biblioteksverksamhet, miljöarbetet,

samverkan med lokala föreningar och fördelning av bidrag. Kommunernas verksamhet är av stor betydelse för att bevara, använda och utveckla kulturmiljöerna i länet.

Ett brett kulturarvsarbete bedrivs också på den lokala nivån av museer, ideella föreningar, entreprenörer och andra ägare av kulturmiljöer. Runt om i länet finns flera museer med olika inriktning, uppdrag och omfattning. Dessa drivs som regionala, kommunala, föreningsdrivna eller privata anläggningar. I länet finns till exempel världsarvet Engelsbergs bruk. Bland de större museerna kan nämnas Arboga museum, Köpings museum, Bergslagens Medeltidsmuseum i Norberg, Sala silvergruva, Aguélimuseet i Sala, Västerås Konstmuseum och Vallby friluftsmuseum. Museerna genomför ett betydelsefullt arbete gällande lokalhistorisk eller ämnesspecifik kunskapsuppbyggnad samt pedagogisk verksamhet och utgör ofta ett självklart besöksmål. Flera besöksmål i länet ingår i nätverket Ekomuseum Bergslagen som bedriver en bred och samlande länsöverskridande verksamhet inkluderande 68 besöksmål, de flesta inom Västmanlands län.

I länet finns femtio hembygdsföreningar som alla är anslutna till Västmanlands Hembygdsförbund och Fornminnesförening. Hembygdsföreningarna, som i hög grad bygger på ideellt engagemang, verkar för att ta tillvara och levandegöra bygdens/lokalsamhällets natur- och kulturarv. I länet finns sex slöjd- och hantverksföreningar där merparten är anslutna till Västmanlands läns hemslöjdsförbund. Slöjd- och hantverksföreningarna, som likt hembygdsföreningarna också bygger på ideellt engagemang, främjar bland annat att traditionella hantverkskunskaper förs vidare.

Svenska kyrkans församlingar och pastorat samt andra trossamfund bedriver omfattande arbete med att bevara och tillgängliggöra materiella och immateriella kulturvärden i länet. Detta görs bland annat genom skötsel och förvaltning av kyrkobyggnader och begravningsplatser samt till exempel i samband med gudstjänster, dop, vigslar, körer, musik och informationsverksamhet. I arbetet som berör Svenska kyrkan har Västerås stift en stödjande och rådgivande roll.

Deltagande aktörer

Arbetet med kulturarvsstrategin har drivits av kulturmiljöfunktionen på Länsstyrelsen i Västmanlands län tillsammans med Västmanlands läns museum som en del av Region Västmanland. Följande aktörer har deltagit i arbetet med framtagandet av den regionala kulturarvsstrategin genom deltagande på en eller flera workshops samt i den särskilda arbetsgrupp som bildades för sammanställningen av strategin.

ABF Västra Västmanland
Arboga kommun; Näringsliv, Turism, Bibliotek
Arboga museum
Castellum
Ekomuseum Bergslagen
Fagersta kommun; Turism, Plan
Kungsörs hembygdsförening
Köpings kommun; Turism
Köpings museum
Länsstyrelsen i Västmanlands län
Norbergs kommun; Turism, Kultur, Plan
Region Västmanland, Regional utveckling; Västmanland Turism, Kultur, Näringsliv,
Sala kommun; Bygglov, Plan, Fastighet
Skinnskattebergs kommun; Kultur och fritid
Studieförbundet Vuxenskolan
Svenska kyrkan, Västerås stift
Vallby friluftsmuseum
Västmanlands Hembygdsförbund och Fornminnesförening
Västmanlands läns hemslöjdsförbund
Västmanlands läns museum
Västmanlands länsbildningsförbund
Västmanlands teater
Västerås kommun; Plan, Bygglov, Kultur
Västerås konstmuseum
Västra Mälardalens Kommunalförbund; Arkiv

Bilaga 3.

Genomförandeplan för den regionala kulturarvsstrategin

Mål 1: Kulturarvet används som en resurs för hållbar utveckling i länet

Insats	Syfte	Målsättning	Metod	Målgrupp	Medverkande	Ansvarig	När	Uppföljning
1. **Pilotprojekt för att utveckla metoder och samverkans-modeller**	Utveckla metoder och samverkansmodeller t.ex. kring normkritiska berättelser. Tänka brett så att vi även får med det långsiktiga perspektivet och även andra tvärperspektiv.	Fler berättelser och perspektiv ska synliggöras och tillvaratas i kulturarvs-arbetet.	Strategiskt söka forskningsprojekt för att genomföra utvecklingsarbete inom området.	Alla regionala kultuarvs-aktörer.	Västmanlands läns museum, Länsstyrelsen och kommun-erna	Västmanlands läns museum	Påbörjas 2022	Uppföljning i samband med revideringen av kulturarvs-strategin.
2. **Checklista för kulturmiljö-frågor i samhälls-byggnads-processen**	Säkerställa att kulturmiljöfrågor beaktas i samhällsbyggnads-processen.	Lyfta fram kulturarvet som en resurs och belysa hur kulturarvet kan utvecklas och användas.	Sammanställa en checklista med relevanta fråge-ställningar.	Kommunala och statliga tjänstemän.	Västmanlands läns museum, Länsstyrelsen och kommun-erna	Länsstyrelsen och länets kommuner	Påbörjas 2021	Uppföljning i samband med revideringen av kulturarvs-strategin.
3. **Gemensam plattform**	För att stärka kulturarvets betydelse för samhällsutveck-lingen behöver vi utveckla samverkan och kunskapsutbytet mellan näringslivet, inklusive besöks-näringen, kulturella och kreativa näringar och länets kulturarvs-aktörer.	Öka förståelsen för kulturarvet som faktor för tillväxt och utveckling. Bidra till utveckling av kulturhistoriska platser och upplevelser.	Skapa regelbundna möten för kultur-miljö/kulturarv, besöksnäring och näringslivs-utveckling.	Kommunerna, Länsstyrelsen, Region Västmanland, Västmanlands läns museum, Andra berörda kulturarvs-aktörer.	Länsstyrelsen, Region Västmanland	Länsstyrelsen	Löpande, påbörjas 2021	Uppföljning i samband med revideringen av kulturarvs-strategin.

Mål 2: Kulturarvet i länet är tillgängligt och skapar delaktighet

Insats	Syfte	Målsättning	Metod	Målgrupp	Medverkande	Ansvarig	När	Uppföljning
1. Utveckla ”Kulturarv Västmanland”, www.kulturarvvastmanland.se	Förbättra tillgängliggörandet av information och material om det västmanländska kulturarvet.	Öka informationen och kunskapen om länets kulturarv för ökade förutsättningar för delaktighet.	Utveckla, använda och marknadsföra Kulturarv Västmanland. Kulturarv Västmanland ska utgöra en naturlig kanal för informations- och kunskapsspridning för aktörerna.	Alla	Alla regionala kulturarvsaktörer	Region Västmanland, kommunerna, Länsstyrelsen	Redan påbörjat	Uppföljning i samband med revideringen av kulturarvsstrategin.
2. Utveckla formerna för medborgardialoger	Att förbättra förutsättningar för en ökad delaktighet.	Bättre förutsättningar för ökad delaktighet och att kulturarvet blir angeläget för alla.	Länsstyrelsen, Region Västmanland och kommunerna ska delta i aktiviteter öppna för länets invånare och där synliggöra aktuella frågor som berör kulturarvs- och kulturmiljöarbetet i länet.	Alla	Länsstyrelsen, Region Västmanland och kommunerna	Länsstyrelsen, Region Västmanland och kommunerna	Löpande, påbörjas 2022	Uppföljning i samband med revideringen av kulturarvsstrategin.
3. Verka för ökad fysisk tillgänglighet	Ett tillgängligt kulturarv för alla.	Ökad fysisk tillgänglighet till länets kulturarv och därmed ökade förutsättningar för delaktighet och ett rikt friluftsliv.	Gemensamma utbildningsinsatser om hur man kan förbättra den fysiska tillgängligheten.	Alla	Alla regionala kulturarvsaktörer	Länsstyrelsen (kulturmiljö och naturvård), kommunerna	2022	Uppföljning i samband med revideringen av kulturarvsstrategin.
4. Verka för digitalisering och tillgängliggörande av information och material om det västmanländska kulturarvet	Förbättra tillgängliggörandet av information och material om det västmanländska kulturarvet.	Öka informationen och kunskapen om länets kulturarv för ökade förutsättningar för delaktighet.	Gemensamma utbildningsinsatser om hur man kan digitalisera och tillgängliggöra material med beaktande av gällande lagstiftning som t.ex. GDPR.	Alla	Alla regionala kulturarvsaktörer	Region Västmanland, kommunerna, Länsstyrelsen	Redan påbörjat, löpande	Uppföljning i samband med revideringen av kulturarvsstrategin.
5. Utveckla Länsstyrelsens årliga byggnadsminnesträffar	Att skapa förutsättningar för att tillgängliggöra och långsiktigt förvalta länets skyddade kulturmiljöer.	Länets skyddade kulturmiljöer ska var tillgängliga och utvecklas.	Ett gemensamt möte med föredragshållare kring aktuella teman.	Ägare och förvaltare av länets byggnadsminnen	Länsstyrelsen	Länsstyrelsen	Redan påbörjat, årligen	Uppföljning i samband med revideringen av kulturarvsstrategin.
6. Kulturvaneundersökningar	Få kännedom om invånarnas tillgång till kulturarvsvanor och förutsättningar för deltagande.	Öka tillgängligheten till länets kulturarv och skapa förutsättningar för delaktighet.	I länet har det genomförts invånarundersökningar om läget i länet år 2015 samt 2018. Vissa frågor rör kulturområdet. I gällande kulturplan föreslås att genomföra en kulturvaneundersökning. En sådan undersökning skulle också kunna kompletteras med frågor gällande västmanlänningarnas erfarenheter och upplevelser av kulturmiljö och kulturarvet.	Alla regionala kulturarvsaktörer	Länets invånare	Region Västmanland i samarbete med Länsstyrelsen	Påbörjat 2020	Vid den gemensamma uppföljningen i samband med uppdateringen av kulturplanen 2021–2022.
7. Årliga kulturvandringar	Att förbättra förutsättningar för en ökad delaktighet.	Öka informationen och kunskapen om länets kulturarv.	Genomföra en årlig kulturvandring för att synliggöra det västmanländska kulturarvet ännu mer.	Alla	Länsstyrelsen	Länsstyrelsen	Årligen med start 2022	Uppföljning i samband med revideringen av kulturarvsstrategin.

Mål 3: Länets kulturarvsarbete präglas av stärkt samverkan och kompetens

Insats	Syfte	Målsättning	Metod	Målgrupp	Medverkande	Ansvarig	När	Uppföljning
1. Regionalt nätverk för kulturarvsfrågor	Skapa förutsättningar för en varaktig samverkan och dialog kring kulturarvsfrågor. Förbättra kommunikationen mellan och inom organisationer.	Öka förståelsen för kulturarvet som resurs.	Årligt arrangemang i likhet med de workshops som anordnats i samband med arbetet med regional kulturarvsstrategi, med särskilda teman och inspirationsföreläsningar.	Kommunerna, Länsstyrelsen, Region Västmanland, Västmanlands läns museum, Andra berörda kulturarvsaktörer	Kommunerna, Länsstyrelsen, Region Västmanland, Västmanlands läns museum, Andra berörda kulturarvsaktörer	Länsstyrelsen	Årligen. Uppstart 2022	Uppföljning i samband med revideringen av kulturarvsstrategin.
2. Främja tillgången till aktuella kunskapsunderlag för kommunernas kulturmiljöarbete	Säkerställa att kulturmiljöfrågorna beaktas i samhällsbyggnadsprocessen.	Öka kunskapen om kulturmiljövärden och bidra till att kulturmiljöer tillvaratas hållbart i samhällsbyggnadsprocessen.	Aktivt stödja kommunerna i kulturmiljöfrågor.	Kommunerna	Kommunerna, Västmanlands läns museum, Länsstyrelsen	Länsstyrelsen	Påbörjat, kontinuerligt	Vid den gemensamma uppföljningen i samband med uppdateringen av kulturplanen 2021–2022 samt vid uppföljning i samband med revideringen av kulturarvsstrategin.
3. Gemensam kompetenssatsning och samordning av guider	Säkerställa kompetensförsörjning och tillgång till guider inom kulturarvsområdet.	Tillgängliggöra och förmedla kunskap om länets besöksvärda kulturmiljöer.	Kartlägga kompetens och tillgång till guider. Genomföra utbildningsinsatser. Skapa ett nätverk av guider.	Guider, besöksmål och turistansvariga i kommunerna.	Kommuner, Region Västmanland, besöksnäringen, Ekomuseum Bergslagen, hembygdsföreningarna, Västmanlands läns museum	Region Västmanland	Påbörjat, kontinuerligt	Uppföljning i samband med revideringen av kulturarvsstrategin.
4. Utveckla samarbetet med skolorna	Utveckla ett samarbete med skolorna.	Öka kunskapen om och delaktighet av det västmanländska kulturarvet.	Årlig träff med ansvarig skolpersonal och Västmanlands läns museum.	Anställda och elever i länets skolor.	Kommunerna, Region Västmanland och Västmanlands läns museum	Västmanlands läns museum	Årligen med start 2020	Uppföljning i samband med revideringen av kulturarvsstrategin.
5. Samordna och stärk kompetensen i kulturarvsfrågorna i kommunerna, museer och föreningar	Hitta formerna för kompetensförsörjning till kommuner och föreningar i kulturarvsfrågor.	Säkerställa att kulturarvsfrågorna beaktas i samhällsbyggnadsprocessen.	Kartlägga den antikvariska kompetensen i länets kommuner. Stödja kommunerna och föreningarnas arbete i att skapa rutiner för remisshantering. Utbildningsinsatser till exempel ”PBL kompetens”.	Kommunerna, museerna och föreningarna.	Länsstyrelsen, kommunerna, Region Västmanland, museer och föreningar	Länsstyrelsen, kommunerna, Region Västmanland	Påbörjas 2021, kontinuerligt	Uppföljning i samband med revideringen av kulturarvsstrategin.
6. Samordning och stöd kring finansiering av kulturmiljövårds- och kulturarvsprojekt	Underlätta genomförandet av kulturmiljövårds- och kulturarvsprojekt.	En långsiktig förvaltning och utveckling av kulturarvet i länet.	Sammanställa och informera om de olika bidragsmöjligheter som finns på kommunal och regional nivå och hur dessa kan samordnas. Säkerställa att det finns stöd i ansökningsprocessen.	Kulturarvsaktörer, föreningar, privatpersoner, fastighetsägare, utbildningsinstitutioner.	Länsstyrelsen och Region Västmanland	Länsstyrelsen och Region Västmanland	Löpande med start 2022	Uppföljning i samband med revideringen av kulturarvsstrategin.

Foto: Studio Gullers AB, Stockholm från Västmanlands läns museums fotosamlingar.

Kulturarv för alla i Västmanland

Region Västmanland

Länsstyrelsen Västmanlands län